

*Táltosbetlehem**Erdélyi Tibor szobraihoz*

A mikor a művészet bármely ágával találkozunk, mindig hármias üzenet indul el felénk (hogy megérkezik-e, az már rajtunk áll). Minden művészetben találkozik egymással az anyag, egy megismételhetetlenül egyéni ember és valami mélyebb, amiben pedig szétválaszthatatlanul együtt van a társadalom, amelyben élünk; az a nézőpont, az az őrhely, amelyet ebben a társadalomban kinek-kinek kijelöl a sorsa; meg a transzcendencia, amelyet úgy fejez ki Jézus a beszédeiben, hogy „Istennek országa bennetek vagyon”. Minden igaz művészet minderről mond nekünk valamit. Az anyagról, amelyből vagyunk, s ami számunkra arra való, hogy megformáljuk, hogy rajta hagyjuk a magunk nyomát, s megszólaltassuk benne azt a mélyebbet, amit az imént említettünk. Az anyagról, ami a szobrásznak a fa, az agyag vagy a fém, a zenésznek a hang, a táncosnak az emberi test és a tér, az irodalmárnak a nyelv. De minthogy anyagból vagyunk magunk is, emberek, amikor az anyagra figyelünk, az a mi anyagi részünkről is szól, s így az anyagból is azt hozzuk ki, ami bennünk, testi valónkban mozdul: az anyagi létezés fájdalmait és a szépségeit: amikor például a faragó formát ad a fának, elénk tárja, ahogy az anyag maga alakul, hol a kínok göcsörtjeibe rándulva, hol a harmónia íveibe kerekedve, hol azt mutatva, hogy ez a kettő egymástól is elválaszthatatlan.

Aztán a művészetben megmutatkozik egy ember is. Az egyénisége, a sorsa. A fájdalmait és a harmóniáit, amelyek már nemcsak a test, az anyag, hanem a lélek útját is elénk rajzolják. Minthogy ugyanaz a lélek lüktet egy emberben születésétől haláláig, ugyanez jelenik meg bármely anyagban, amelyhez hozzányúl. Az csak az élet alakulásától függ, hogy ki melyik anyagban tudja magát leginkább megjeleníteni. Persze a hajlam már a gyerekek megmutathatja, hogy melyikhez vonzódik leginkább. De nem ritka, hogy valakinek élete során többféle anyagban, a művészet több területén is sikerül megjelenítenie önmagát. Gyakoribb ez annál, mint hinnők, mert hiszen ha azt mondjuk, hogy valakit Isten megáldott a tehetség adományával, abban nem az a lényeg, hogy ebben vagy abban a művészeti ágban válik-e ki a többiek közül, hanem az, hogy megáldatott; vagyishogy erőt kapott arra, hogy tehessen. Ezt jelenti a tehetség. Erdélyi Tibort előbb táncszínpadra vitte a tehetség, táncosként lett a legkiválóbbak egyike, az Állami Népi Együttesnek a világ színterén minden színpadán sikert aratott, karizmatikus erejű szólistája; majd tervezője (koreográfusa), tanítója is a táncnak, megmutatva, hogy a saját testén kívül egy-egy közösség, emberi csoport és a tér viszonyában is létre tudja hozni a művészi erő mágikus hatását. Aki látta az általa és felesége, Ilona által három évtizede magyar táncra fogott japán tanítványait, egy egészen más mozgásnyelv-

ben, egészen más kultúrában felnőtt rajongóit, nemcsak magyar táncot ropni, hanem magyarul is táncolni... az tudja, hogy Erdélyi Tibor a táncpedagógiában sem akárci.

Lehetett volna még sok minden, hiszen fiatal korában már sokan hallhatták citerajátékát, egy-egy megszólalásának pontos, súlyos szavai jelzik, hogy ha úgy alakul a sorsa, a nyelvvel is bánna úgy, mint a népdalok költői; erős énekhangja is lehetett volna az eszköze, miként számos sportág művészetéhez is hozzáigazíthatta volna a testi képességeit. (Asztaliteniszben például ma, hetvenöt fölött sem nagyon talál legyőzőre.) Ha egyszer megvan a tehetség, csak utat kell találjon magának. Ilyen útként adódott neki először a tánc közben, aztán a színpadi táncból való visszavonulása után talán a legfőbb önkifejezési formaként a faragás, faragása fának, csontnak, amivel évek óta első a tárgyformáló népi művészek között, de amire ma már nyugodtan azt is mondhatjuk: szobrászat. Csoóri Sándor a Szervátiuszokhoz hasonlította munkáit, s ha valakivel rokon az ő tehetségének iránya, az valóban leginkább Szervátiusz Jenő. De a Szervátiusz Jenővel való rokonság nem az idősebb erdélyi mester stílári hatása. Hanem valóban rokonság: az egy vérből valóság, egy tejen nevelkedettség következménye.

Népművész? Van, akinek szóhasználatában a „népi” jelző is leértékelő. Megkülönböztetik a művészt és a népművészt, s az utóbbi teljesítményeit olykor úgy tekintik, mint a gyerekrajzversenyek győzteseiét: „ahhoz képest, hogy... milyen ügyes a gyermek”! Elismerik: szép, értékes, amit csinál. De azért a sorompót oda teszik a kettő közé. Szerintünk az áldás így is áldás meg úgy is. Művészet. Nem kell hozzá jelző. Ám azért talán mégis. Mert a „népi” nem csak a kisebb testvérré utaló, lekicsinyítő jelző lehet. A népi azt is jelentheti, hogy valaki olyan művészetet csinál, amely az adott nép évezredes, folyamatos érzés- és gondolatvilágának hullámaiból születik, nem attól elkülönülve. S ezen a módon népi művész nemcsak Kis Jankó Bori vagy Győri Elek, Faragó Laura vagy Sinka István, hanem Bartók Béla és Kodály Zoltán, Koszta József és Csontváry Kosztká Tivadar, József Attila és Sára Sándor, Szervátiusz Jenő és Erdélyi Tibor is.

Azt mondtuk: lehetett volna még sok minden. Nem véletlen azonban, hogy ki ki végül melyik anyagban fejezi ki magát leginkább, s aki több területen is ki tudja bontani magából a tehetséget, az rendszerint kapcsolatba is hozza egymással ezeket a területeket. Így van ez Erdélyi Tibornál is: a táncos teste lehetőségeit, a férfias keménységet és feszességet, a testnek a fizikai lehetőségek határait feszegető hajlításait tanulhatta annak idején a vésőnek hol ellenálló, hol a vésőt is vezető fa anyagától; a szobrász pedig a táncot nemcsak témájaként jeleníti meg, mint az itt is látható alkotások némelyikén, hanem megtanulja tőle azt is, hogy miként válik térformává a mozdulat; hogy a kimerevített pillanat, a mozdulatlan szobor miként lehet mégis csupa forgás és lépés, felszökellés és meghajlás a súlyok alatt. De milyen az az ember, akinek a személyisége belekerül ebbe a két egymáshoz átköszönő művészeti ágba?

Erről a szót személyes élményünkkel kezdenénk. Erdélyi Tibort néhány évvel ezelőtt táncban ismertük meg. Fiatalabb éveinkben, a táncház mozgalom szervező-

dése idején úgy alakult, hogy bár a népdaléneklés egész életünket végigkísérte, a táncból kimaradtunk, ám ahogy teltek az évek, egyre inkább rá kellett jönnünk arra, hogy a zenei és táncnyelv használata nélkül az anyanyelvünket sem ismerjük igazán. Így aztán, jobb későn, mint soha, elhatároztuk, hogy a magunk örömeire, s az ismerni illő dalok-táncok megtanulására a lakóhelyünkön létrehozunk egy néptánc- majd egy népdalkört, s szerencsénk volt, hogy a táncban mesterül a legjobbak egyike élt a közelünkben. Így aztán először mint táncost és tanítót ismertük meg, s csak később a szobrai, amelyek persze ugyanúgy táncolnak és tanítanak. S közben megismerhettünk egy olyan embert, akire, ha belép a szobába, oda kell figyelni, s aki olyan egyenes, mint a kifaragott szálfa vagy a szerszám, ami farag. Egy olyan embert, ki a szót sem méricskéli, hanem faragja, vagyis pontossá formálja, de nem öltözteti puha köntösbe, s nem épít köré falat sem, vagyis nem köntörfalaz, s ha olykor ettől megsértődik valaki, az bizonyosan félreérti, mert sosem vezet egyébb, mint a jó szándék. Ember, akinek igen fontos, hogy szeressék, hogy odafigyeljenek rá, de aki ezért sosem kuncsorog. Konok, nyakas, mint a kálvinistákról mondják, de mit lehetne elérni e világon nyakasság nélkül? Ember, aki senkinek sem ellensége, de aki nem szegődik semmilyen előnyért szolgálatába sem pénznek, sem hatalomnak, s aki – még ha csak egy jottányi van is közte – mindig szét tudja választani az igazságot a gázságtól. Ember, aki páros életet él, szép páros életet fél évszázada feleségével, éppoly egymást tartó összekapaszkodásban, mint az első szerelem idején. Aki ilyen ember, még ha nem tanítana is, tanít. S ugyanígy tanítanak a szobrai is. Tanítják az egyenességet. Tanítják a szemérmes tartást. Tanítják az emberek összetartozását. A hűséget. Megmutatják a szenvedést, a múlandóság keserűségét, de nem szentimentális siránkozással, hanem úgy, hogy lássuk, ez is az élet igazságához tartozik. Felkavaró személyes drámákon, fájdalomkon és mély szereteten át. (Aki hajlamos szembenézni a lélek mélységeivel, nehezen szabadulhat például a Maradj velem! látványsikolyának hatása alól). Figurái esendők, gyakran komorak, szomorúak, fájdalmasak (hiszen a sors ráncokat farag minden ember arcára, és fájóra koptatja az ízületeket), de sosem szánandók – azaz sosem lenézhetők –, mert mint a nagy tragédiák elbukó hőseiben, mindig érződik bennük az emberi erő. Érződik a nyakasság is, a lélek fatermészete; ami törik, de nem hajlik. Nem véletlen, hogy oly sok figurája hordozza a végleges, kiérlelt tudások súlyát: evangélisták, ótestamentumi ősatyák, bölcsek. Erdélyi Tibor szenvedélyes ember. Szenvedélyesen él, és szenvedélyesen faragja a fát, szinte hihetetlen, ahogy egy-egy szobra szinte egy nap alatt előpattan a fából, ahogy tavasszal a rügyekből a levelek. De hisz mi másért tenne az ember bármit is, mint hogy az élet nyomait szaporítsa a világban? Aki pusztít, az önmaga emberségét is pusztítja.

Nyakas kálvinista, mondtuk, s talán kezdjük innen Erdélyi Tibor szobrainak körülfárását. Kálvinista, de – bár ez épp egy kálvinistánál talán nem magától értetődő – ugyanakkor „jézusfaragó ember” is. Egyszóval keresztény. A kereszténység (s ez most ökumenikusan értendő, s ezért az ypszilon helyét sem érdemes firtatni: a református keresztyén meg a katolikus keresztény ugyanazon keresztre néz fel), a kereszténység Erdélyi Tibor szobrai nagy részének adja témáját, nyelvét, szelle-

mét. Keresztjei és megfeszítettjei, betlehemes kompozíciói és pietái tartalmukat nyilvánvalóan a keresztény művészettörténet kétezer évének hagyományából merítik, de mint e kétezer év művészeinek java, ő is önmagával és a saját élményeivel eleveníti meg az örökül kapott formákat. Így aztán a szemérmes ember nyilvánosság elé nem tárt sebei és befelé folyt könnyei lelkesítik át a faragott fát, s teszik személyessé – hisz csak személyességében átélhető – a krisztusi szenvedést; s a felnevelő környezet, a magyar falu lakói népesítik be Betlehem vagy Jeruzsálem népek felettivé vált színtereit. Egy magyar kereszténység alakjai ezek, hol tragikusak, hol bumfordiak, olyanok, mint a mesék szereplői. Egy skrupulózus prédikátor a képrombolás korából még talán bálványimádást emlegetne, de miért kellene megbotránkozni azon, ha mondjuk, egy református szobrász – vagy előtte a fát elevenítő pásztoemberek sokasága – ugyanúgy kifaragja Jézus vagy Szűz Mária figuráját, mint ahogy egy katolikus meg a Károlyi Bibliából tanulja a magyar nyelv legszebb rétegeit: a teremtett világ iránti áhítat az Isten előtti tiszteletadás egyik legemberibb formája. A kálvinizmus szemérmesebben ábrázolja a kereszténység nagy misztériumát, mint a katolicizmus. Ennek nyoma ott van Erdélyi Tibor korpuszain is: a megfeszítést szellemibb síkon ragadja meg, Ennek jele, hogy a kereszt a maga anyagi valóságában elválik a testtől: vagy csak a testet látjuk, amely így, anyagias háttérétől elválasztva magának a kinnak, a szenvedésnek a kiáltó megjelenítésévé változik, vagy épp ellenkezőleg, a kereszt fája maga lesz a szenvedő, beleég Krisztus testének lenyomata, ahogy a világba kitörölhetetlenül beleégett mindaz, ami Jézus által jelent meg az emberiség történetében. S ott a megdöbbentő Fogyatékosok Krisztusa, amely minden karitatív prédikációnál erősebb hatással figyelmeztet arra, hogy a csonkaság mindannyiunk közös sorsa, amelynek azonban nemcsak iszonyata van, hanem megváltó ereje is. S ha gyakori ihletője Erdélyi Tibornak a szenvedéstörténet, hát még gyakoribb a születés története. betlehemes szobrain hol az anya gyöngédsége, hol az angyal éteri kecsessége, hol a két szülő összebólintó, megilletődött büszkesége, hol a szemtanú jószágok jámbor ártatlansága tűnik a szemünkbe. Erdélyi Tibor szobrai mélységesen keresztények, de mélységesen pogányok is abban az értelemben, amelyben a kettő között nincs különbség. Ha van különbség, akkor az az, hogy a kereszténység az ember cselekvő szeretetét és tiszteletét hangsúlyozza, s rajta keresztül az istenét, melynek képét véli viselni; a pogányság meg az élet és a világ, az eleven természeti létezés szeretetét és tiszteletét. De ez a kettő egyáltalán nem mond, nem mondhat ellent egymásnak, mert ugyanaz az emberi szeretet kormányozza. S Erdélyi Tibor munkásságában együvé is hajlik.

Az imént a népmesék szereplőit emlegettük: a népköltészet Erdélyi Tibor másik nagy témaadója. S persze elsődlegesen a tánc. A mesék szereplőit meg is színesíti; így van ez rendjén: a gyerekek nagyon szeretik a színeket, s milyen is lenne egy mese színek nélkül? A tánc ábrázolása még izgalmasabb. Természetes, hogy egy táncos lába az általa végrehajtott mozdulatokkal jellemeket, történeteket, sorsokat képes láttatni a nézőkkel, s nemcsak láttatni, hiszen a mozgás művészete a teret is meglóditja, s az erre nyitott szemlélőt is magával rántja: s nemcsak vi-

zuális s esetleg auditív élményben, hanem teljes testélményben is részesíti. Hanem hogy aztán a fát faragó ujjak honnan tudják, hogy a kétdimenziós vagy abból alig kilépő ábrázolatokon a táncosok valóban táncoljanak, hogy a néző azt is láthassa, hogy mi lesz a következő mozdulat, s hogy a jellemeket, történéseket, sorsokat kifejező mozdulat vagy (mint a *Tánc ég és föld közöttben*) a magyar körtáncok örvénylő térformálása a maga valóságos egészében jelenik meg a faragáson is – persze, mondhatják, hogy egy táncos, aki oly mélyen ismeri a táncok természetét, ezt nyilván jobban meg tudja csinálni, mint más... de hát tessék, meg lehet próbálni. Nem, ez nem a tánc. Nem csak a tánc. Ez – a táncsal együtt – a fent említett áldás következménye. (S hány formában képes megjeleníteni a tánc, a mozgás hétköznapi csodáit, állandó kísérletező kedvében\* hol ón- s ólomberakással, hol – mint a *Széki lakodalmas* esetében – filigrán finomságú áttört faragással; a legjobb táblaképek kompozíciós tökéletességével készült gyönyörű balladaábrázolásról, a *Halálra táncoltatott lány*ról nem is beszélve!)

A népművészet nála persze nemcsak téma, ihlető, hanem egész munkásságát átható szemlélet is. Fentről pufók elszántsággal riadót fúvó angyalok, lentről bumfordi – alighanem a (később Csongorrá lett) Árgyéus királyfi meséjéből kiperdült – ördögök lesik a Világot, mely úgy indáz Erdélyi Tibor domborművein, mint a növények tenyészete, s úgy telik meg emberek nyüzsgésével, mint egy falu vasárnapi főutcája: tiszta, a népmesék alsó- és felső világokkal teljes, háromosztatú világképe a népmesékéhez hasonló egyszerű és hibátlan kompozíciókból világlik elő (mint amilyen például a nagyon szép *Isten, Ember, Pokol*). Egyik mesterműve, a *Járom-betlehem* pedig a világ igája alá, kérlelhetetlen keretek közé szorítva ábrázolja az embereket, de közben szárnyas oltárrá, triptichonná nemesíti a jármot, melynek közepén egy parasztházaspár, ki csak sebtiben, egyik munkából a másikba sietve érhet rá ilyesmire, azért csak felmutatja a Gyermekeket a világnak. Csak az tudhatja ilyen belső erővel megjeleníteni mindezt, akinek az évezredek paraszti létvilága nem mórlikálva utánzott forma, nem ájult lelkendezéssel övezett „ősiség” és nem is a szenvedések szörnyülködve szemlélt példatára, hanem valóságosan megélt és megizmosodva legyőzött, elnémított kínlódások emléke, s emléke egyszersmind az életadó otthonnak, amelyhez a léleekben megőrzött gyermek felnőtté vált tisztessége mindig a gyöngéd, meghitt tiszteletnek az érzéseket teljesen soha ki nem mondó, torokba akadó szavaival közelít.

A népművésztől egyenes út vezet Bartókhoz. Megfaragta, nagyon szuggesztíven megfaragta Erdélyi Tibor a két táncjáték főszereplőit is, de itt most a bartóki szerelem-hármasoltár operaszeletének, a *Kékszakállú herceg várának* megformálásáról szólnánk néhány szót. Az alapgondolatot sok szobrász irigyelheti. A pusztító,

---

\* Nyughatatlan kísérletezőkedve mindig új s új világokat nyit meg előtte: a világ formái állandóan kísértésbe hozzák: mi mindent lehet kihozni belőlük? Legújabb „absztrakt” művei is így lesznek hódolatok a formateremtő természet előtt, hiszen nem egyebek, mint állati csontdarabkák hű, azok formarendjét kiemelő, felnagyító ábrázolatai.

szenvedélyes férfiszerelem megtestesítő félelmetes Herceg, tudjuk, mindenét oda-tárja szerelme, Judit elé, csak titkos szobáiba – érzelmi múltjába – nem engedi be. A nő azonban – s ez is a szerelem, a teljességigényű szerelem megnyilvánulása – nem bírja elviselni, hogy ajtó zárva maradjon előtte. Ám mihelyt a tragikus vétséget elköveti, s benyit a titkos szobába, ezért bűnhődni kell; miként előző szerelmeit, a Kékszakállú – férfizokogással végleg eltemetve magában a szerelemet – őt is örökre bezárja az utolsó ajtó mögé. Rendkívül egyszerű, de nagyon mélyen szobrászi módon ragadta meg a történet szimbólumrendszerét Erdélyi Tibor, amikor a szobát, ahová a Herceg Juditot bezárja, a Herceg testén belülré, a lelkébe helyezte. Így ugyanis a bartóki történet mintegy kettős tükrözést kap: Judit nem egy rideg sírboltba kerül, hanem eleven párja belsejébe; ez egyfelől mindkettőjük szempontjából elbírhatóbb is, hiszen nem jelent végleges elszakadást, mint a halál (s reális is, hiszen amíg él az ember, addig minden, ami fontos vagy fontos volt neki, az ott van, ott marad benne, a lelkében); másfelől viszont ez a belülré kerülés mindkettőjük számára talán még elviselhetlenebbé teszi a helyzetet: hiába van ott Judit a Kékszakállú lelkében, ha a maga valóságában többé nem tudja kivenni onnan, s hiába került be Judit szerelme legbelsőbb bensejébe, ha az örökös, láncos rabság is a számára. Ha belegondolunk az igazán szerelmes férfi és nő viszonyának, a szerelemnek, a másik teljes akarásának és elvesztésének minden el-lentmondásossága, paradoxona vagy, ha úgy tetszik, dialektikája, benne van ebben a szoborban.

S végül a harmadik nagy téma: a sámánok világa. A magyar önkép, a magyar érzésvilág, miként Erdélyi Tibor szobrainak világa is, mindig is egyszerre volt keresztény és pogány. Ha a két hitvilág képviselői harcoltak is egymással, a magyarság önmeghatározásában ez a két világkép együtt s egymással nem ellentétben volt jelen. A lehető legtermészetesebben nevezi Szűz Máriát a magyar keresztény – az ősi pogány istennő nevével – Boldogasszonynak; a lehető legtermészetesebben válnak az ősi áldozó helyek keresztény kegyhelyekké. A sámánizmust a XX. század vége világszerte divatba hozta, de a magyarság egyike azon népeknek, amely a sámánok, táltosok világát, képességeit nem titokzatos egzotikumként fedezi fel, csak feleleveníti soha el nem temetett emlékei közül. Erdélyi Tibor egyrészt ábrázolja a sámánok alakját; többnyire úgy, hogy a sámán egy-egy megragadott pillanatába belesűríti az egész világképet a lélekmadarakkal, az életfával, a másik világba való felszállással (az is mesteri, hogy *Életfa* címmel páros emberalakot farag ki, az ősi mágikus világlátás módján egymásba csúsztatván a természeti lét és az emberi létezés alapszimbólumait, s a páros emberalak köpenyén elődök vagy utódok sorai jelenítik meg azt a József Attila-i élményt, hogy „az őssejtig vagyok minden ős”). Másrészt megalkot egy új műfajt is: a dobokról, fakérgokről, ruhákról ismert sámánrajzokat, vonalas ábrákat kiemeli a térbe, háromdimenzióssá teszi. S azok – legyen mókásan riadt evenki vagy esetlenül kedves burját – szépen meg is elevenednek. Sámánoltárain mint lélekhitű népek ábrázolásain, totemoszlopain tüzek, szélvészek kavargásából, madarak árnyékából, erdők rengetegének fonadékából buknak fel az egyik létformából a másikba átalakuló lelkek; Sámánéne-



kének daloló fejei mintha lenyakazott, inkvizíciós máglyára vetett ősök énekét üvöltének, óbégatnák, dévajkodnák ki a tűzből és a múlt ködéből. (Igen, amúgy Tyukodis daccal dévajkodva is, mert az irónia és önirónia is gyakran ott bujkál ezekben a szobrokban, az a fajta irónia és önirónia, amely a sorscsapások, a nehéz élet elviseléséhez adatik az embernek, amikor az élete nehézségre, a sorsa viharosra fordul.) Személyes kedvencünk azonban az a majdnem emberméretű sámánalak, amely szomorú, megtört, de a kétségbeesettség alatt álmodozással teli tekintetében, meghurcolt, groteszkké vált testében s a mindezekben valamiképpen mégis felülemelkedő, túlélő diadalmában olyan sűrítetten hordozza a magyar sors egyik igen jellemző vonását, mint képzőművészet-történetünknek csak igen kevés alkotása. De magyar sorsról szólnak a sarokba szorult, fejfának szédült siratóasszonyok éppúgy, mint a (például Gyulainé módján) önnön gonoszáguk terheitől görnyedők vagy az elfogyott erejük görbülése, *Az utolsó pásztor búcsúzása*, az *Öt pásztor* egymásnak támaszkodó daca, a *Dudás* világba vetettsége, arról szól Erdélyi Tibor valamennyi alkotása.

S itt kanyarodnánk vissza ahhoz, amit az egyik legjellemzőbbnek érzünk Erdélyi Tibor művészetére. Ez magyar művészet. Ha valaki nem tudja, milyen a magyar, az Erdélyi Tibor szobraiból (de éppúgy mondhatnánk táncából és táncából, emberi magatartásából és szavaiból) megtudhatja. Mert nem attól magyar az ember, hogy ezt mondogatja magáról, még kevésbé attól, ha ki akar irtani mindenkit, akit a magyarság ellenségének vél, de nem is attól, ha meghunyászkodván elfelejtkezik a maga népe érdekeiről, s mások érdekeit szolgálva lesi, hát-ha neki is lepottyan valami a hatalmasok asztaláról. A magyarság a nép személyes sorsként átélt történelmében van, az egyenességben és a nyakasságban, a hűségben és a vendég iránti nyitottságban, a bosszúálláson való felülemelkedésen és az emlékezet elevenen tartásában, a sokat szenvedettek bölcsességében és az elpusztíthatatlan gyermeklelkűségben. A magyar sors van abban a mély gyászban is, amely Erdélyi Tibor megannyi szobrának témája (s megértjük azt is, mért szól úgy a dal, hogy aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni), de ez a gyász csak az egyik oldala, mert a másik meg azt mutatja, hogy milyen táncos tud lenni a lélek. Mondják, sírva vigad a magyar, ám aki ezt teszi, akinek az örömből is kicsorduló bánata óbégatásba fordul, az elfelejti azt is, mi a gyász igazi tartalma; nemesebb arcunk akkor mutatkozik, amikor éppen fordítva, vigadva sírunk, mint az emelkedettebb halotti toron, ahol az ember sír, mert pontosan tudja, mit veszít, de a gyász a halottnak szóló tisztességadás s nem a belesüppedés az önsajnálta – mert nem hagyja el a remény és a szeretet. Ez is jellemző a magyarságra, s ez is benne van e szobrok sugallatában. Mert ezek a szobrok robusztus erejükkel, sugárzó küzdeni tudásukkal, a megvetett lábak, a megállás képességével azt is sugallják, hogy a magyar sors nem „a sír, hol nemzet sülyed el”. Nem, nem a sír, mert – hogy folytassuk is Vörösmarty szózatát – „az nem lehet, hogy ész, erő és oly szent akarat hiába sorvadozzanak egy átoksúly alatt”. S mert nemcsak az „átoksúly” van velünk, hanem az efféle művek létrehozását lehetővé tévő áldás is.

Erdélyi Tibor nagyon sok szobra ábrázolja az öregséget. Mert hiába, az embernek meg kell küzdenie az öregedés kísérteteivel is. De még ezek az öregek is a megőrzött vitalitásról, a pislákolásukban is felismerhető hajdani szenvedélyekről vallanak, forognak-forognak mindhalálig, mint az öreg táncospár, és szinte hallik a fából a „nem adni fel, nem adni fel” hangos szívdobogása.

Régóta osztogatnak Magyarországon Kossuth-díjakat. Erdélyi Tibornak kétszeresen is kijárna már régen. De hát a díjakat a politika osztogatja. A Kossuth-díjnál másképpen kellene ennek lenni. A népnek kellene odaítélni: annak, akinek műveit magához szólónak érzi. Mert Kossuthból is legalább kettő van. A politika Kossuthja esendő ember volt, erényekkel, hibákkal, tévedésekkel. Abban, hogy mi a magyarság, nagy, alakító szerepe volt, miként Kölcseynek, Petőfinek, Széchenyinek is. De azt a Kossuth Lajost, aki történelmi emlékezetünkben él, azt meg a nép teremtette meg, tisztelte „apánknak”, s vette be dalaiba. Az igazi Kossuth-díjat sem adhatná más művészeinknek, mint a nép, akinek a művek készülnek. Ha ránéznünk Erdélyi Tibor egy-egy szobrára, s az valamit megindít bennünk, vagy ha csak azt érezzük, hogy egy-egy szobrára „jó ránézni” (mint ahogy kiállításain mindig akad olyan néző, aki ezt az érzését nem tudja magában tartani), ezzel már megszavaztuk azt a díjat, amelynél többre művész nem tarthat igényt.

Befejezésül elmesélnék még valamit. Nemrégem kereszt állítottatott Adyligeten is. Természetesen Erdélyi Tibor faragta: háromméteres, nagy, méltóságos kereszt lett két út kereszteződésében. Egyetlen kis szépséghibája volt a dolognak, amely őt igencsak bosszantotta. Az út túloldalára volt csak engedély, az eredeti tervvel átellenben kellett felállítani. Nem rossz ez így, mindig látjuk, mindig Krisztus arcába nézünk, amikor elmegyünk hazulról. De megértettük az ő bosszúságát is. Ő azt szeretne volna, ha jövet láthatjuk meg, ha fogadja azt, aki a mi helyi világunkba érkezik. Ha fogadja vendéglátón az idegent, s ha fogadja a hazaérkezőt. Mert – e lapok forgatói is higgyék el Erdélyi Tibornak, s szeressék érte – nincs annál fontosabb, mint hazaérkezni.

